

ПРОСКУРНЯ Т. В.,

членкиня Комітету з питань
господарського права та процесу
Національної асоціації адвокатів
України,
адвокатка, керуюча партнерка
(Адвокатське об'єднання
«Група бізнес партнерів»)

УДК 346:347.919.7:347.95|004.8

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.19>

ЄДНІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У статті розглянуто проблематику єдності судової практики та неефективність існуючих механізмів формування сталості судової практики, що не втрачає актуальності останні роки.

Метою дослідження є пошук універсального інструменту, використання якого значно підвищить ефективність забезпечення єдності судової практики у господарському процесі. Створення такого інструменту обґрунтовується необхідністю забезпечення уніфікованого та єдиного підходу до застосування норм права та аналізу норм законодавства, правових висновків Верховного Суду у певних правовідносинах. Надано пропозиції щодо удосконалення алгоритмів пошуку існуючого Єдиного державного реєстру судових рішень, що безумовно буде сприяти забезпеченню єдності судової практики.

Проведено аналіз впливу практики Європейського суду з прав людини та Верховного суду на єдність судової практики.

Аналізується створення єдиної бази даних, яка допоможе вивести правову систему на новий рівень і в умовах інтенсивного розвитку штучного інтелекту дозволить досягти оптимального рівня єдності судової практики не тільки у господарському судочинстві.

Проведено критичний аналіз щодо можливого негативного впливу суто технічних підходів у аналітичній правовій системі, що можуть призвести до зникнення морального аспекту юридичних норм.

Особливу увагу приділено заходам регулювання під час використання штучного інтелекту в Україні, необхідності ухвалення відповідного законодавства, завдяки чому буде відбуватися таке регулювання та контроль.

Автор виснує, що розумне використання штучного інтелекту у процесі використання нової моделі правової системи позитивно вплине на розвиток єдності судової практики в Україні, створення стабільних та прогнозованих господарських правовідносин та, як наслідок, довіри громадян та бізнесу до судової системи, покращення бізнес-клімату в країні. Використання штучного інтелекту також розвантажить судову систему, адже має значно прискорити та полегшити процеси визначення фундаментальних норм права, якими регулюються ті чи інші правовідносини, пошуку актуального законодавства та правових висновків Верховного Суду.

Ключові слова: єдність судової практики, судова практика, штучний інтелект, єдина база даних, аналіз ефективності ухвалених судових рішень, механізми та інструменти забезпечення судової практики, релевантна судова практика.

Proskurnya T. V. Unity of judicial practice in the development of artificial intelligence

The article discusses the issues of unity of judicial practice and the inefficiency of existing mechanisms for ensuring the stability of judicial practice, which has remained relevant in recent years.

The aim of the research is to find a universal tool that significantly increases the efficiency of ensuring the unity of judicial practice in commercial proceedings. The creation of a single universal tool is justified by the necessity to ensure a unified and consistent approach to the application of legal norms and the analysis of legislative norms, legal conclusions of the Supreme Court in certain legal relations. Proposals are made for improving the algorithms for searching the existing Unified State Register of Court Decisions, which will undoubtedly contribute to ensuring the unity of judicial practice.

An analysis is conducted of the influence of the practice of the European Court of Human Rights and the Supreme Court on the unity of judicial practice.

The creation of a single database is analyzed, which will bring the legal system to a new level and in the conditions of intensive development of artificial intelligence will allow achieving the optimal level of unity of judicial practice not only in commercial proceedings.

A critical analysis is carried out regarding the possible negative impact of purely technical approaches in the analytical legal system, which may lead to the disappearance of the moral aspect of legal norms.

Special attention is paid to regulation measures during the use of artificial intelligence in Ukraine, the necessity of adopting appropriate legislation, thanks to which such regulation and control will take place.

The author concludes that the intelligent use of artificial intelligence in the process of using a new model of the legal system will positively influence the development of the unity of judicial practice in Ukraine, the creation of stable and predictable commercial legal relations, and, as a result, the trust of citizens and businesses in the judicial system, improving the business climate in the country. The use of artificial intelligence will also relieve the judicial system, as it should significantly accelerate and simplify the processes of determining fundamental legal norms governing various legal relations, searching for current legislation, and legal conclusions of the Supreme Court.

Key words: *judicial practice unity, judicial practice, artificial intelligence, unified database, analysis of the effectiveness of adopted court decisions, mechanisms and tools for ensuring judicial practice, relevant judicial practice.*

Вступ. Тема єдності судової практики завжди була і є вкрай важливою. Впродовж попередніх років науковці намагаються знайти оптимальні рішення для вирішення цієї проблематики, багато чого втілили в життя: зміна процесуальних кодексів, включення норми, яка регулює, що при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду (ч. 4 ст. 236 Господарського процесуального кодексу України) [1].

Відповідно до частини першої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, що визначені процесуальним законом.

Статтею 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.

Отже, Верховний суд відіграє вкрай важливу роль у забезпеченні уніфікованого та єдиного підходу до застосування норм права, адже один з базових принципів діяльності судової системи, який нерозривно пов'язаний із принципом правової визначеності, справедливості – однакове застосування законів. Це також є й одним з основоположних елементів принципу верховенства права.

Постановка завдання. Метою дослідження є пошук універсального інструменту, використання якого значно підвищить ефективність забезпечення єдності судової практики у господарському процесі. В умовах сьогодення стає очевидним, що механізми, які застосовують для забезпечення єдності судової практики, є малоефективними. Нові підходи, напрацьовані Великою Палатою Верховного Суду, що спрямовані на забезпечення єдності судової практики, також мають низьку ефективність, що призводить до численних відступів від раніше висловлених правових позицій Верховного суду.

У своїй статті «Єдність судової практики в сучасних реаліях: загрози на шляху модернізації механізмів її забезпечення» [Право України, 2019, № 10, арк. 229–249 [3] Вікторія Резнікова та Валентин Щербина зробили висновок, що на сьогодні з усіх засобів та механізмів забезпечення єдності судової практики, передбачених частиною другою статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Верховний Суд використовує лише один – формування єдиної судової практики через висловлення правових позицій в ухвалених ним рішеннях. Аналогічно сформувався і нові підходи Великої Палати Верховного Суду щодо забезпечення єдності судової практики. Але такі підходи значною мірою не забезпечують бажаної єдності судової практики, тому чимало проблем залишається невирішеними. До того ж усі процесуальні кодекси України передбачають можливість відступу від висновків, викладених у постановках Верховного Суду.

Забезпечення єдності судової практики вкрай важливе і з позиції Європейського суду з прав людини.

Безперечно, стандартизація процесуальних процедур та розвиток юридичних стандартів сприяють досягненню єдності судової практики, адже єдність – це насамперед передбачуваність у судовому процесі.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово зазначав про важливість дотримання принципу передбачуваності, адже це має вкрай важливе значення у забезпеченні стабільності та надійності судового процесу.

Наприклад, у справі Неждет Шахін та Періхан Шахін проти Туреччини (заява № 13279/05) [4] Європейський суд з прав людини на засіданні Великої Палати зазначив:

«Хоча національні правові системи можуть включати різноманітні судові структури, ці структури не повинні викликати в очах громадськості уявлення про свавільність, у процесі здійснення судових позовів учасники судових процесів повинні мати можливість приймати рішення з достатнім ступенем передбачуваності та на основі чітких, загальних і стабільних критеріїв.

Якщо правосуддя не перетворюється в лотерею, обсяг прав учасників судового процесу не повинен залежати лише від того, який саме суд розглядає їхню справу. Той факт, що учасники судових процесів можуть отримати діаметрально протилежні відповіді на одне й те саме правове питання, залежно від того, який тип суду розглядає їхню справу, може лише підірвати довіру до судів та послабити довіру громадськості до судової системи».

Водночас у цьому ж рішенні Європейський суд з прав людини додав:

«Постійна наявність суперечливих судових рішень, з іншого боку, може створити стан юридичної невизначеності, яка, скоріш за все зменшить довіру громадськості до судової системи, тоді як така довіра є однозначно однією з основних складових держави, заснованої на верховенстві права (див. рішення у справі «Падурару» (Paduraru), згадане вище, п. 98, «Вінчич та інші проти Сербії» (Vinčić and Others v. Serbia), п. 44698/06 та інші, п. 56, від 1 грудня 2009 р. і «Штефаніка та інші» (Ștefănică and Others), згадане вище, п. 38).

Однак Суд зазначає, що вимоги юридичної визначеності та захисту легітимної довіри громадськості не створюють права на єдність судової практики (див. рішення

у справі «Унедік проти Франції» (*Unédic v. France*), № 20153/04, п. 74, від 18 грудня 2008 р.). Розвиток судової практики сам собою не суперечить належному здійсненню правосуддя, оскільки відсутність динамічного та еволюційного підходу могла б заважати проведенню реформи або вдосконаленню (див. рішення у справі «Атанасовські проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Atanasovski v. «the Former Yugoslav Republic of Macedonia»*), № 36815/03, п. 38, 14 січня 2010 р.)».

Отже, керуючись вищезазначеними висновками ЄСПЛ, стає цілком логічним, що у межах одного суду можуть з'являтися суперечливі рішення з аналогічного предмета спору і це не завжди можна вважати порушенням Конвенції.

Водночас має бути певний механізм, який би забезпечував узгодженість судової практики та її єдність, відповідність рішень фундаментальним принципам права. ЄСПЛ неодноразово повторював у своїх рішеннях про те, що відповідальність держав полягає в тому, щоб організувати свої правові системи у такий спосіб, щоб уникнути ухвалення суперечливих судових рішень.

На сьогодні практику ЄСПЛ активно застосовують адвокати під час складання процесуальних документів, а судді – під час ухвалення судових рішень. Разом з тим, переважність Європейського суду українськими справами є цілком очевидною.

Можна сказати, що велика кількість судових спорів в Україні пов'язана з важкою соціально-економічною ситуацією, яка існує тривалий час, а зараз ще й погіршується воєнним станом. Безумовно, цей фактор впливає на ситуацію, але недостатня ефективність судової системи є також тим чинником, який потребує прогресивного сучасного рішення.

Зрозуміло, для організації такої правової системи нового покоління, яка б дозволила суддям уникати ухвалення суперечливих рішень, недостатньо існуючих правових механізмів та інструментів. Необхідно уніфікувати норми права, законодавство, судові рішення національних судів, зокрема рішення ЄСПЛ як динамічного джерела застосування норм Конвенції з прав людини тощо, і навіть **за допомогою штучного інтелекту**.

Така уніфікація може стати самостійним інструментом для підвищення стабільності та ефективності судової практики.

Водночас постають запитання на кшталт: «Чи не призведе штучний інтелект на базі якісно (технічно) побудованої моделі правової системи до зникнення морального аспекту юридичних норм під час ухвалення рішення, що зі свого боку спричинить втрату зв'язку між ухваленим рішенням та фундаментальним принципом справедливості?».

За своєю суттю така система може перетворитись у «геометричні фігури юридичних норм», описані Гансом Кельзенем у його юридичній теорії «Чиста теорія права» [5], користуючись якою, судді будуть формально ставитись до ухвалення рішення.

Такий підхід, навіть з використанням штучного інтелекту, звичайно не можна назвати прогресивним, адже саме завдяки виховній функції права, що є важливою для впливу на свідомість і поведінку суб'єктів суспільних відносин, право формує світогляд та цінності громадян, сприяє розвитку правової культури та дотриманню моральних норм.

Ба більше, неврахування морального аспекту юридичних норм при ухваленні рішень судами може зупинити розвиток усіх інструментів, які використовуються для досягнення сталості судової практики та її динамічного розвитку.

Сьогодні існують окремі реєстри (єдиний державний реєстр судових рішень, єдині державні реєстри речових прав на майно, єдиний державний реєстр виконавчих проваджень, тощо), створення яких свого часу значно полегшило роботу суддів, адвокатів та суб'єктів господарювання, дозволило швидко аналізувати дані у різних правовідносинах. Разом з тим, такий аналіз можна провести лише у кожному реєстрі окремо, що потребує чимало часу, і на сьогодні, у період надшвидкісних змін, є недоцільною розкішшю.

Наприклад, аналізуючи правові позиції, викладені Верховним Судом у його постановках, відсутня можливість швидко зрозуміти: «Чи є такі правові висновки актуальними?», «Чи може Верховний суд відступити від цієї правової позиції?»

Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР) не містить такої інформації, що призводить до помилкового посилання на неактуальні правові висновки як адвокатами, так і суддями під час ухвалення рішень. Отже, ЄДРСР потребує доопрацювання у цій частині за принципом законодавчих баз, що відображають усі зміни, які відбуваються у чинному законодавстві.

Крім того, з упевненістю можна констатувати, що у сучасному світі назріла потреба не тільки у внесенні змін та доопрацюванні існуючих реєстрів (баз даних), а й в їхньому об'єднанні в одну масштабну базу даних, яка дозволить за допомогою штучного інтелекту більш повно та об'єктивно, а головне – автоматично та швидко аналізувати та оцінювати якість судових рішень, їхнє подальше виконання та їхній вплив на суспільні та господарські відносини.

Результати дослідження. Єдина база даних як правовий інструмент за допомогою штучного інтелекту буде потужним фундаментом для ефективного застосування таких методів для досягнення єдності судової практики, як-от:

- 1) аналізу великого обсягу судових рішень;
- 2) створення окремих юридичних баз даних у рамках Єдиної бази даних для вдосконалення її роботи;
- 3) прогнозування результатів судового спору;
- 4) відстеження актуальних правових позицій Верховного Суду та аналізу відступів від них;
- 5) автоматизації процесів (обробки документів, аналізу доказів, формулювання правових аргументів);
- 6) контролю за виконанням судових рішень;
- 7) аналізу ефективності ухвалених судових рішень.

Водночас створення описаного інструменту – не проста масштабна задача, яка потребує правильного змістовного підходу.

І тут немає жодного аргументу проти того, щоб перед побудовою нової моделі правової системи визначитись з поняттями, адже першим законом логіки є закон тотожності.

Насамперед ми маємо з'ясувати дефініції, які будуть використовувати механізми та інструменти нової моделі правової системи. Створити тезаурус.

Відтак до кожного виду правовідносин слід визначити перелік фундаментальних принципів права, які їх регулюють, адже спочатку потрібно визначити дух закону. І тільки опісля – переходити до аналізу букви закону. Система, відповідно до правильно налаштованих пошукових алгоритмів, може здійснювати аналіз законодавчих норм, які регулюють ті чи інші правовідносини.

Лише такий порядок аналізу спірних правовідносин може дати максимальний ефект, адже суд під час ухвалення рішення насамперед має визначитись з ключовими поняттями для певних правовідносин (їхнім предметом), потім проаналізувати принципи права, якими регулюються такі правовідносини і тільки після цього застосовувати норми чинного законодавства.

У березні 2024 року Європарламент ухвалив перший у світі Закон про штучний інтелект (англ. Artificial Intelligence Act, AI Act) [6], який має забезпечити безпеку і дотримання прав громадян. Тож очевидно, що штучний інтелект (ШІ) розвивається швидше, ніж очікувалось. Це відбувається зокрема завдяки постійним науковим дослідженням та інноваціям у царині технологій. Ба більше, штучний інтелект активно охоплює усі сфери нашого життя включно з освітою, фінансами, транспортом, медициною тощо. Таке активне розповсюдження ШІ не може залишитися без контролю, адже врешті-решт це призведе до неминучого порушення прав людини, маніпулювання людською свідомістю, зловживання слабкостями людей, отже, використання ШІ потребує регулювання.

В Україні немає окремого законодавства про штучний інтелект. Однак певні аспекти ШІ уже згадуються у різних законах, наприклад, у Законі України «Про захист персональних даних» [7], Законі України «Про авторське право і суміжні права» [8], Законі України «Про

основні засади забезпечення кібербезпеки України» [9]. Водночас, враховуючи те, що ІІІ продовжує набирати обертів не тільки в ЄС, а й в Україні, вкрай важливо задуматись про розроблення спеціального законодавства, що регулюватиме цю сферу.

Висновки. У контексті використання штучного інтелекту у господарському процесі слід зазначити, що він однозначно позитивно вплине на розвиток єдності судової практики в Україні, на створення стабільних та прогнозованих господарських правовідносин та, як наслідок, довіри громадян та бізнесу до судової системи, що неминуче призведе до покращення бізнес-клімату в країні та відкриє потік інвестицій з усього світу.

До того ж розумне використання штучного інтелекту розвантажить судову систему та зробить її більш ефективною, адже правильно побудовані алгоритми оцінки та пошуку правової системи дозволять уникати зайвих витрат ресурсів та часу на пошук актуального законодавства, правових висновків Верховного Суду, вирішення подібних судових спорів через різне тлумачення законодавства.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 03.10.2017 №2147-VIII / Верховна рада України. *Голос України*, 2017, 11, 28.11.2017 N 221-222, ст. 236.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна рада України. *Голос України*, 2017, 11, 28.11.2017 N 221-222, ст. 13, ст.36.
3. Вікторія Резнікова та Валентин Щербина. Єдність судової практики в сучасних реаліях: загрози на шляху модернізації механізмів її забезпечення». *Право України*, 2019, №10, с. 229-249.
4. Справа Неждет Шахін та Періхан Шахін проти Туреччини (заява № 13279/05). Європейський суд з прав людини. Засідання Великої Палати. URL:<https://rm.coe.int/case-nedzhet-shahin-and-perihan-shahin-against-turkey/1680a78e6d>
5. Ганс Кельзен. Чиста теорія права: Київ: КНТ, 2021. 592 с.
6. Закон про штучний інтелект (англ. Artificial Intelligence Act, AI Act) / Європейський парламент, 13.03.2024. Страсбург.
7. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI / Верховна рада України. *Урядовий кур'єр*, 2010, 07, 07.07.2010 N 122.
8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX / Верховна рада України. *Голос України*, 2022, 12, 31.12.2022 N 267.
9. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII / Верховна рада України. *Голос України*, 2017, 11, 09.11.2017 N 208.

